

ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA NIEWYKONANIE LUB NIENALEŻYTE WYKONANIE UMOWY

- aspekty prawne

Działem prawa cywilnego jest prawo zobowiązań, które reguluje przede wszystkim formy wymiany dóbr i usług o wartości majątkowej. W celu dokonania wymiany dóbr i usług posługujemy się umowami. Umowa jest czynnością prawną, w której biorą udział z reguły dwie strony (mogą być także umowy wielostronne). Decydujące znaczenie dla treści umowy ma zgodne oświadczenie woli stron (porozumienie-consensus). Strony mogą się zobowiązać w umowie do czegokolwiek zechcą - stanowi o tym zasada swobody umów (zasada ta oznacza, iż można zawierać różne umowy i o dowolnej treści, z uwzględnieniem obowiązkowych elementów umowy wskazy-

zanych przez przepisy prawne). Strona zobowiązująca się do wykonania określonego świadczenia na rzecz strony drugiej to dłużnik (zobowiązany), zaś strona na rzecz której ma zostać spełnione świadczenie to wierzyciel (uprawniony).

Pamiętajmy, że w przypadku tzw. umów wzajemnych każda ze stron zobowiązuje się do wykonania określonego świadczenia na rzecz strony drugiej (na przykład umowa o roboty budowlane, umowa o dzieło, umowa zlecenia - gdzie jedna ze stron zobowiązana jest do wykonania określonych czynności, zaś strona druga zobowiązana jest do zapłaty wynagrodzenia).

Jakie są skutki niewykonania lub niewłaściwego wykonania umowy?

Kiedy przysługuje odszkodowanie z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania umowy?

Czym jest zadek, zaliczka, kara umowna, odstępné, umowne prawo odstąpienia?

Kiedy można odstąpić od umowy?

W przypadku, gdy kontrahent nie wykonuje lub niewłaściwie wykonuje obowiązki wynikające z umowy i przyczynia się tym samym do poniesienia przez nas strat, szkód - to wówczas ponoszący stratę, szkodę może dochodzić **odszkodowania** na zasadach ogólnych określonych w Kodeksie Cywilnym (art. 471 i następne K.C.).

Zgodnie z treścią wymienionego przepisu dłużnik zobowiązany jest do naprawienia szkody wynikłej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania umownego. Jest to tzw. **odszkodowawcza odpowiedzialność kontraktowa**, bowiem wynikająca z zawartego kontraktu (umowy). Z kolei art. 361 K.C. stanowi, iż *naprawienie szkody przez zobowiązanego do odszkodowania obejmuje straty, które poszkodowany poniósł oraz korzyści, które mógłby osiągnąć, gdyby mu szkody nie wyrządzały*. Na straty składa się natomiast przede wszystkim wartość utraconego świadczenia, jak również szkody następne - stanowiące rezultat niewłaściwego wykonania lub niewykonania zobowiązania wynikającego z umowy.

Naprawienie szkody winno zaś nastąpić poprzez zapłatę odszkodowania w wysokości odpowiadającej wielkości faktycznie powstałej szkody.

Z roszczeniem tym występujemy do **Sądu Wydział Cywilny**. Jeśli natomiast stronami umowy pozostają podmioty prowadzące działalność gospodarczą to z roszczeniem tym występujemy do **Sądu Wydział Gospodarczy**. Należy jednakże pamiętać, że **warunkiem** dochodzenia odszkodowania jest to, że na skutek niewykonania lub niewłaściwego wykonania zobowiązania przez kontrahenta poniesiemy jakąś **szkodę, stratę materialną**.

Jeśli bowiem pomimo niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania przez kontrahenta nie poniesiemy żadnych strat, to wówczas **nie możemy żądać odszkodowania** (nie możemy wystąpić z roszczeniem o zapłatę odszkodowania).

Kontrahent nie będzie musiał zapłacić odszkodowania również wtedy, gdy niewykonanie lub nienależyte wykonanie przez niego zobowiązania jest następstwem okoliczności, za które odpowiedzialności nie ponosi (na przykład siły przrody uniemożliwiły mu wykonanie zobowiązania, wybudowany budynek został zniszczony przez trąbę powietrzną, powódź).

Warto zwrócić nadto uwagę, iż **kontrahent**, z którym zawarliśmy umowę **odpowiedzialny**

jest za działania i zaniechania osób, z których pomocą wykonuje ciążące na nim zobowiązanie, jak również osób, którym powierza wykonanie swojego zobowiązania - w taki sam sposób, jak za własne działanie lub zaniechanie.

Dnia 17 grudnia 2004r. Sąd Najwyższy w Wyroku stwierdził, iż *niewłaściwe wykonanie umowy może, w niektórych sytuacjach uzasadniać przyznanie nie tylko odszkodowania rekompensującego straty materialne, lecz także zadośćuczynienia za cierpienia psychiczne i fizyczne*.

Do tej pory, zgodnie z poglądami doktryny i linią orzecznictwa Sądu Najwyższego, w ramach odpowiedzialności kontraktowej wierzycielowi przyznawano jedynie roszczenie o naprawienie szkody rozumianej jako uszczerbek majątkowy, na który składają się strata i utracony zysk. Jednocześnie natomiast odmawiano wierzycielowi możliwości domagania się zadośćuczynienia za krzywdę. Uznawano, iż takie zadośćuczynienie należeć się może tylko w sytuacjach wskazanych w art. 445 i 448 Kodeksu Cywilnego, czyli w razie dopuszczenia się przez sprawcę czynu niedozwolonego polegającego na uszkodzeniu ciała, wywołaniu rozstroju zdrowia, a także naruszeniu dóbr osobistych.

W Wyroku z dnia 17 grudnia 2004 r. Sąd Najwyższy zauważył jednak, iż w przypadku, gdy nienależyte wykonanie umowy przybiera szczególnie drastyczną postać, może być zakwalifikowane jako czyn niedozwolony, co uzasadnia w konsekwencji przyznanie zadośćuczynienia na podstawie art. 445 Kodeksu Cywilnego. W świetle omawianego orzeczenia, sądy - w razie zgłoszenia stosownego roszczenia - będą musiały także rozważyć kwestię wysokości zadośćuczynienia w przypadku niewłaściwego wykonania lub niewykonania umowy.

Podkreślić także należy, że **w razie zwłoki kontrahenta** w wykonaniu postanowień wynikających z umowy można żądać, niezależnie od żądania wykonania zobowiązania, naprawienia ewentualnie powstałej szkody, wynikłej ze zwłoki. Zwłoka jest z zasady traktowana, jako nienależyte wykonanie zobowiązania, stąd żądamy wówczas naprawienia szkód, strat z tytułu nienależytego wykonania zobowiązania. Jednakże, jeśli na skutek zwłoki, wykonanie zobowiązania utraciło dla nas całkowicie lub w przeważającym stopniu znaczenie (na przykład to co miało zostać wykonane było nam potrzebne, ale tylko pod warunkiem wykonania do konkretnego dnia) to możemy spóźnionego świadczenia nie przyjąć i uznać je za niewykonane. W takim wypadku możemy żądać naprawienia ewentualnej szkody z tytułu niewykonania zobowiązania - art. 477 k.c.

Pamiętajmy również, że jeżeli **kontrahent opóźnia się ze spełnieniem świadczenia pieniężnego** (na przykład z zapłatą za kupiony towar), to możemy żądać odsetek ustawowych za czas opóźnienia (odsetek za zwłokę), nawet wtedy gdy nie ponosimy żadnej szkody, straty i chociażby opóźnienie było następstwem okoliczności, za które kontrahent odpowiedzialności nie ponosi. W takim wypadku niezależnie od odsetek możemy oczywiście żądać odszkodowania za wszelkie ewentualnie poniesione straty.

Strony zawierające umowę mogą zamieścić w jej treści tzw. dodatkowe zastrzeżenia umowne o charakterze dodatkowym, mające na celu zabezpieczenie ich interesów lub uelastycznienie więzi prawnej między dłużnikiem a wierzycielem.

W szczególności zaliczać się do nich będą: **zadatek, zaliczka, kara umowna, umowne prawo odstąpienia, odstępnę**. Zadatek i zaliczka nie są synonimami, gdyż ich skutki są odmienne. Pojęcia te są bardzo podobne, ale ich rozróżnienie ma w praktyce ogromne znaczenie, bo wiąże się z odmiennymi skutkami prawnymi. **Zadatek** w rozumieniu art. 394 K.C. to kwota pieniężna lub rzecz, otrzymana od kontrahenta przy zawarciu umowy, dyscyplinująca strony w jej dotrzymaniu. Po rozwiązaniu umowy następuje zwrot wzajemnych świadczeń, czyli zadatek wraca do zamawiającego. W przypadku wykonania umowy, zadatek wliczany jest w cenę usługi. Gdy zawini zamawiający, zadatek trafia do wyko-

nawcy, a jeśli wina leży po stronie wykonawcy usługi, wtedy zamawiający ma prawo odstąpić od umowy i żądać zwrotu zadatku w podwójnej wysokości. Trzeba tu jednak podkreślić, że możliwość zachowania zadatku przez stronę, która go otrzymała, bądź żądanie sumy dwukrotnie wyższej w razie niewykonania umowy przez kontrahenta wystąpi tylko wówczas, gdy zadatek wręczono przy zawarciu umowy. Jeżeli strony chcą natomiast nadać skutek zadatku zaliczce wręczanej w późniejszym terminie, powinny to wyraźnie zaznaczyć w umowie. **Zaliczka**, jeżeli wyraźnie tego kontrahenci nie zaznaczą w umowie, nie wywoła takich skutków jak zadatek. Zaliczkę stanowi kwota pieniężna wpłacana na poczet przyszłych należności i nie jest ona zabezpieczeniem umowy. Gdy jednak zobowiązanie nie zostanie sfinalizowane z winy zamawiającego, wtedy zaliczka zostaje w kasie wykonawcy (usługodawcy), zaś w odwrotnej sytuacji wykonawca zwraca pobraną zaliczkę w jednokrotnej wysokości. Jeśli umowę rozwiążą obydwie strony, wówczas zwracają sobie wzajemne świadczenia.

Kara umowna - to w świetle art. 483 K.C. zastrzeżenie w umowie, że w przypadku niewykonania lub nienależytego wykonania danego zobowiązania niepieniężnego kontrahent zapłaci określoną sumę pieniężną. Jeśli strony dokonają w umowie zapisu o karze umownej, wówczas w przypadku niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania niepieniężnego, kontrahent uiszcza tę sumę niezależnie od tego, czy ponieśliśmy jakąś szkodę, stratę czy też nie. Stąd kara umowna może zastąpić odszkodowanie. Jednak jeśli będziemy chcieli niezależnie od zapłaconej kary umownej żądać odszkodowania za powstałe straty, możemy to uczynić tylko wtedy, gdy w umowie wyraźnie zaznaczono, iż „*niezależnie od kary umownej można dochodzić naprawienia szkód z tytułu odpowiedzialności kontraktowej*”.

Umowne prawo odstąpienia - to według art. 395 K.C. zastrzeżenie w umowie, że jednej lub obu stronom przysługiwać będzie w ciągu oznaczonego terminu prawo odstąpienia od umowy. Prawo to wykonuje się przez oświadczenie złożone drugiej stronie. W razie wykonania prawa odstąpienia umowa uważana jest za nie zawartą, zaś to co strony już sobie świadczyły w ramach umowy, ulega zwrotowi w stanie niezmienionym. W przypadku odstąpienia od umowy w zastrzeżonym w umowie terminie, strona odstępująca nie ponosi żadnej odpowiedzialności wobec strony drugiej.

Z kolei jeżeli w umowie zostało zastrzeżone, że jednej lub obu stronom wolno od umowy odstąpić za zapłatą oznaczonej sumy (**odstępnę**), oświadczenie o odstąpieniu jest skuteczne tylko wtedy, gdy zostało złożone jednocześnie z zapłatą odstępnego - art. 396 K.C.

Niezależnie od powyższego pamiętajmy, iż istnieje tzw. **ustawowe prawo odstąpienia od umo-**

wy. Przysługuje ono zawsze bez względu na postanowienia umowy, tyle że w szczególnych przypadkach. Zgodnie z art. 491 K.C. **jeżeli jedna ze stron dopuszcza się zwłoki w wykonaniu zobowiązania z umowy wzajemnej, druga strona może wyznaczyć jej odpowiedni dodatkowy termin do wykonania tejże umowy i zagrozić, że w razie bezskutecznego upływu owego terminu będzie uprawniona do odstąpienia od umowy**. Może również bez wyznaczenia dodatkowego terminu lub po jego bezskutecznym upływie żądać wykonania zobowiązania i naprawienia szkody wynikłej ze zwłoki. Jeśli zatem mamy kłopoty z kontrahentem, który spóźnia się z wykonaniem prac, to powinniśmy najpierw wyznaczyć mu dodatkowy termin do wykonania prac (najlepiej uczynić to w formie pisemnej), a jeśli świadczenie i tak nie zostanie spełnione po upływie dodatkowo wyznaczonego terminu, to możemy odstąpić od umowy (najlepiej uczynić to w formie pisemnej). Nie ma natomiast potrzeby wyznaczania dodatkowego terminu, jeśli strony w umowie przewidziały możliwość odstąpienia od umowy po upływie określonego terminu, lub jeśli wykonanie zobowiązania przez jedną ze stron po terminie nie miałoby dla drugiej strony znaczenia ze względu na właściwości zobowiązania, albo ze względu na zamierzony przez nią cel umowy, wiadomy stronie będącej w zwłocie (art. 492 K.C.).

W razie częściowej niemożności świadczenia jednej ze stron, druga może od umowy odstąpić, jeżeli wykonanie częściowe nie miałoby znaczenia ze względu na właściwości zobowiązania albo ze względu na zamierzony cel umowy wiadomy stronie, której świadczenie stało się częściowo niemożliwe.

Sąd Najwyższy w Wyroku z 8 stycznia 2004 r. (sygn. akt III CK 181/02) uznał, że **jeśli wykonawca wykonał roboty w taki sposób, że jego dzieło nie nadaje się do użytku, kontrahent może odstąpić od umowy i nie musi za nie płacić**. Sąd Najwyższy stwierdził, że w takim wypadku nie ma zastosowania art. 395 k.c. głoszący, że w razie skorzystania przez strony umowy z zastrzeżonego w niej prawa do odstąpienia od tego kontraktu za świadczone usługi oraz za korzystanie z rzeczy należy się drugiej stronie odpowiednie wynagrodzenie. Zastosowanie znajduje tutaj art. 494 k.c. mówiący o prawie do odszkodowania odstępującego od umowy.

Autor: mgr Dorota Daniel

ADRES KANCELARI
31-147 KRAKÓW
ul. DŁUGA 47
Tel.: (012) 632-18-27
Tel. Kom.: 503-743-066

CONSENSUS
KANCELARIA PRAWNA
PRAWO PRACY CYWILNE
RODZINNE GOSPODARSTWO

Usługi prawne dla firm i osób prywatnych,
także porady prawne przez Internet

